

Kvalitet och analys

Av Hadar Nordin · Författare till *Framgångsrik undervisning i fritidshem*

Vad är egentligen kvalitet i ett fritidshem?

Vi kan titta på barngruppens storlek, personalens utbildning, lokalerna, organisationen och hur mycket tid arbetslaget har för planering. Allt detta spelar roll. Men det berättar inte hela historien.

Två fritidshem kan ha ganska likartade förutsättningar och ändå erbjuda barnen väldigt olika verksamheter.

Skillnaden finns ofta i vad pedagogerna **gör med de förutsättningar de har**.

I *Framgångsrik undervisning i fritidshem* skiljer jag därför mellan **strukturkvalitet** och **processkvalitet**. Strukturkvalitet handlar om verksamhetens förutsättningar. Processkvalitet handlar om det som faktiskt händer när verksamheten pågår. Båda behövs för att förstå kvalitet.

Förutsättningarna spelar roll

Barngruppernas storlek, personaltäthet, kompetens, lokaler, organisation, planeringstid och ledning påverkar vad som är möjligt att genomföra.

Skolinspektionens granskning *Kvalitet i fritidshem* från 2010 visar stora skillnader mellan de granskade verksamheterna när det gäller bland annat gruppstorlek, utbildningsnivå och personaltäthet. Rapporten lyfter också betydelsen av att verksamheten kan organiseras så att mindre grupper skapas och barn får möjlighet till både aktivitet och lugn.

Goda förutsättningar leder inte automatiskt till god kvalitet. Planeringstid, lokaler och kompetens får betydelse genom hur de används och omsätts i verksamheten. Det är en del av processkvaliteten.

Kvalitet visar sig i det som händer

Processkvalitet finns i relationerna mellan barn och vuxna, i hur pedagogerna möter barns initiativ, hur grupper organiseras, hur lärmiljön används och vilka möjligheter barn får att delta, påverka och utvecklas.

Kvalitetsarbetet behöver därför också undersöka hur verksamhetens resurser och förutsättningar faktiskt används.

En stor barngrupp är en strukturell förutsättning. Hur arbetslaget organiserar gruppen är ett pedagogiskt val. Lokalerna är en förutsättning. Hur de används är ett pedagogiskt val. Personaltätheten är en förutsättning. Hur pedagogerna fördelar sin närvaro och uppmärksamhet är ett pedagogiskt val.

Det är samspelet mellan förutsättningar och pedagogiska val som blir viktigt att undersöka.

När verksamheten går på rutin

En intressant iakttagelse i Skolinspektionens rapport är att verksamheten på flera av de granskade fritidshemmen beskrevs som rutinmässig och otillräckligt förberedd. Pedagogisk diskussion och reflektion förekom också alltför sällan.

Rapporten publicerades 2010 och ska förstås i sin historiska kontext. Fritidshemmets uppdrag har förändrats och förtydligats sedan dess, men iakttagelsen väcker fortfarande frågan om hur vi vet att verksamheten utvecklas och inte bara upprepas.

Rutiner behövs, men de behöver också kunna granskas. Vi behöver undersöka vad vi vill möjliggöra, vad barnen får möjlighet att utveckla och vilka barn som gynnas av det vi gör.

Kvalitet är inte samma sak som mycket verksamhet

Ett fullspäckat veckoschema kan ge intryck av en verksamhet med hög kvalitet, men mängden aktiviteter säger ganska lite om vad barnen faktiskt får möjlighet att erfara, utveckla och påverka.

Skolinspektionens granskning pekade bland annat på behovet av större variation och bättre anpassning till barns intressen, behov och erfarenheter. Rapporten visade också att möjligheten till ett djupare inflytande över verksamhetens utformning ofta var begränsad.

Kvalitetsfrågan behöver därför också riktas mot **vad verksamhetens erbjudande faktiskt gör möjligt för barnen**. En till synes enkel aktivitet kan skapa stora möjligheter till samspel, kreativitet och problemlösning. En välorganiserad aktivitet kan samtidigt behöva utvecklas om få barn får möjlighet att påverka eller delta på meningsfulla sätt.

Barnens perspektiv är en kvalitetsfråga

Om vi vill förstå verksamhetens kvalitet behöver vi också fråga barnen. Barn kan hjälpa oss att upptäcka sådant vi själva har blivit vana vid. Var är det svårt att få vara med? När blir det stökigt? Var kan man få lugn och ro? Vad längtar barnen efter? Vad skulle de vilja kunna göra som inte är möjligt idag?

Barns delaktighet handlar dessutom om mer än att välja mellan alternativ som vuxna redan har bestämt. Det handlar också om möjligheten att påverka verksamhetens innehåll och utformning.

Kvalitet finns i relationerna

Ett fritidshem kan inte vara av hög kvalitet om barnen inte känner sig trygga, sedda och betydelsefulla.

Skolinspektionens rapport lyfter relationernas betydelse och visar samtidigt hur stora grupper, hög ljudnivå och trängsel kan begränsa möjligheten till närvaro, lugn och koncentration.

Även här möts struktur och process. Vi kan inte alltid förändra förutsättningarna själva. Men vi behöver förstå hur de påverkar verksamheten och vilka pedagogiska val som fortfarande är möjliga.

Ledningen behöver känna verksamheten

Kvalitet är inte en fråga som arbetslaget ensamt kan bära. Rektor behöver känna till vilka utvecklingsfrågor arbetslaget arbetar med, vilka hinder pedagogerna ser och vad deras analyser visar.

Vissa frågor kan arbetslaget påverka direkt. Andra handlar om organisation, bemanning, lokaler eller tid och behöver lyftas till rektor eller huvudman.

Från utvärdering till analys

Det finns också en risk att utvärderingen stannar vid hur det gick, om barnen var nöjda och vad som fungerade. Det är användbar information, men analysen behöver gå vidare.

I analysen försöker vi förstå varför det blev som det blev, vilken betydelse våra pedagogiska val, gruppen och miljön kan ha haft, vilka barn som fick goda möjligheter att delta och vad vi kan behöva pröva annorlunda.

Det är samma rörelse som återkommer i *Framgångsrik undervisning i fritidshem*: **Planera** → **Genomföra** → **Analysera** → **Utveckla**.

För arbetslag som vill arbeta vidare med just denna del finns FUIF:s **Att analysera den egna undervisningen** under Verktyg. Materialet hjälper arbetslaget att skilja mellan observation, tolkning och analys och rikta blicken mot den egna undervisningen.

Kvalitet är också förmågan att utvecklas

Det är lätt att vilja avgöra om ett fritidshem har hög eller låg kvalitet. Minst lika viktigt är verksamhetens förmåga att upptäcka vad den behöver utveckla.

Ett arbetslag som kan identifiera ett problem, undersöka sin egen praktik, pröva något nytt och analysera vad förändringen leder till har en viktig kvalitet i sig.

Det betyder inte att strukturella problem ska göras till pedagogernas ansvar. Stora barngrupper blir inte mindre för att arbetslaget reflekterar bättre. Brist på personal löses inte genom en analysmodell. Sådana frågor behöver hanteras organisatoriskt.

Professionen behöver samtidigt kunna skilja mellan det som går att påverka här och nu och det som behöver lyftas vidare.

Kvalitet är inte bara de förutsättningar vi har. Kvalitet visar sig också i hur medvetet vi använder dem, vad vi lär oss av det som händer och vad vi förändrar när något behöver bli bättre.

Frågor till arbetslaget

- Vad kännetecknar hög kvalitet i vårt fritidshem, och hur märks den i barnens vardag?
- Hur visar sig processkvalitet hos oss i relationer, bemötande, undervisning och barns möjligheter att delta och påverka?
- Vilka av våra pedagogiska val bidrar till god processkvalitet och vad bygger vi den bedömningen på?
- Vilka strukturella förutsättningar påverkar vår processkvalitet, och vad kan vi själva påverka respektive behöva lyfta till rektor eller huvudman?
- Vilken del av processkvaliteten vill vi utveckla, och vad behöver vi observera och analysera för att se om en förändring faktiskt sker?

Referenser

Nordin, H. (2025). *Framgångsrik undervisning i fritidshem*. Utbildning Norr i Västernorrland AB.

Skolinspektionen. (2010). *Kvalitet i fritidshem*. Kvalitetsgranskning, rapport 2010:3.

Läs Skolinspektionens rapport →